

Friedrich A. Hayek: Avusturyalı Ekonomist ve Sosyal Teorisyen*

Peter G. Klein

Ekonomist, Missouri Üniversitesi

Çeviren: Ünsal Çetin

liberal düşünce Yıl 19, Sayı 76, Güz 2014, s. 133-145

Friedrich August von Hayek, modern Avusturyalı iktisatçıların en seçkinleri arasındadır. Friedrich von Wieser'in öğrencisi, Ludwig von Mises'in mahmişi ve meslektaşı, ve Avusturya Okulu teorisyenlerinin göze çarpan bir nesli içinde en önde gelen kişi olarak Hayek, belki de, Avusturyacı fikirleri İngilizce konuşan dünyanın başından sonuna kadar yaymada başka herkesten daha başarılı idi. John Hicks 1967'de şöyle yazmıştı: "İktisadî analizin 1930'lardaki eksiksiz tarihini yazmanın zamanı geldiğinde, dramadaki öncü bir figür Profesör Hayek olacak... [Z]ar zor hatırlanmaktadır ki, bir zamanlar Hayek'in yeni teorileri Keynes'in yeni teorilerinin başlıca rakibiydi."¹ Ne yazık ki, sonrasında, Hayek'in iktisadî dalgalanmalar teorisi Keynesyen devrim tarafından bir kenara atıldı. Bununla birlikte, nihayetinde, Hayek 1974'te İsveçli Gunnar Myrdal'la birlikte İktisat Bilimi Nobel Ödülü'nü kazandığında, bu eser tekrar kabul gördü.

Hayatı ve Eserleri

Hayek'in hayatı 20. Yüzyıl'a yayıldı, ve Hayek dönemin mühim entelektüel topluluklarında kendi yerini kazandı. 1899'da Viyana entelektüellerinin seçkin bir ailesinde (büyükbabalarından biri bir istatistikçiydi ve Eugen von Böhm-Bawerk'in bir arkadaşıydı; filozof Ludwig Wittgenstein ikinci dere-

* Bu yazı, Randall G. Holcombe'in derlediği *Büyük Avusturya İktisatçıları (The Great Austrian Economists)* kitabının 12. bölümüdür.

1 Sir John Hicks, *Critical Essays in Monetary Theory* (Oxford: Clarendon Press, 1967), s. 203.

ceden kuzeniydi) doğan Hayek, Viyana Üniversitesi'nde okudu, ve 1921 ve 1923'te iki doktora derecesi kazandı. Hayek üniversiteye I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, 19 yaşında iken, Viyana Üniversitesi'nin ekonomi okumak için dünyanın en iyi üç yerinden biri (diğerleri Stockholm ve Cambridge idi) olduğu bir zamanda başladı. Üniversiteye bir hukuk öğrencisi olarak kaydolmasına rağmen, Hayek'in öncelikle ilgilendiği konular iktisat ve psikoloji idi. Psikolojiye ilgisi Mach'ın algılama teorisinin Wieser ve Wieser'in meslektaşları Othmar Spann üzerindeki etkisinden, ve iktisada ilgisi ise Fabian sosyalizminin Hayek'in neslinde hayli rağbet gören reformist idealinden kaynaklanmaktaydı.

O zamandan bu yana, iktisat bilimi öğrencilerinin pek çoğunun yaptığı gibi, Hayek iktisadı kendi hatırına seçmedi, bu bilimi seçti çünkü sosyal koşulları geliştirmek istiyordu. Viyana'daki I. Dünya Savaşı sonrası sefalet bu ihtiyacın günlük bir hatırlatıcısı olarak hizmet görüyordu. Sosyalizm bir çözüm sağlar gibi göründü. Sonra, 1922'de Mises, daha sonra *Sosyalizm* adıyla tercüme edilen, *Die Gemeinwirtschaft*'ını yayınladı. Hayek hatırlamıştı ki, "Yayınlandığı vakit kitabı okuyan biz genç insanlardan her birimiz için dünya artık eskisi gibi görünmedi."² *Sosyalizm*, Mises'in iki yıl önceki öncü makalesinin geliştirilmiş bir hâli, ekonomik hesaplamanın bir üretim araçları piyasası gerektirdiğini; Bu piyasa olmaksızın bu araçların değerlerini belirlemenin bir yolunun mevcut olmayacağını, ve sonuç olarak, onların üretimdeki uygun kullanımını keşfetmenin bir yolu olamayacağını ileri sürdü. Mises'in merkezî planlamaya bu tahrip edici saldırısı Hayek'i, çağdaşları Wilhelm Röpke, Lionel Robbins, ve Bertil Ohlin'le birlikte, *laissez-faire* çizgisine taşıdı.

Hayek'in Mises'in meşhur *Privatseminar*'ına (Özel Seminer) katılmaya başladığı zaman bu sıralardı. Birkaç yıl boyunca, *Privatseminar* Viyana'daki iktisatçılar topluluğunun merkezi olmuştu. Daha sonra, Hayek bu gruptan Viyana'yı terk edecek ilk kişi oldu; Diğerlerinin çoğu da, Mises'in kendisi dâhil, II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, Viyana'yı terk etmişlerdi.

Mises para ve bankacılık teorisi üstüne ilk çalışmalarını gerçekleştirmişti. Bunu Avusturyacı marjinal-fayda ilkesini başarıyla paranın değerine tatbik ederek, ve sonra Britanyalı Para Okulu ile İsveçli ekonomist Knut Wicksell'in doktrinlerine dayalı olan bir endüstriyel dalgalanma teorisini resmederek yaptı. Hayek, iktisadî dalgalanmanın kaynağını banka kredi genişlemesi ve bu genişlemenin sermayenin hatalı yatırımları ile bağlantılı olarak reel ekonomiye aktarımı üzerinden açıklamak suretiyle, bu endüstriyel dalgalan-

2 F. A. Hayek, "In Honor of Professor Mises"; idem, *The Fortunes of Liberalism*, cilt 4, *The Collected Works of F. A. Hayek*, ed. Peter G. Klein (Chicago: University of Chicago Press, 1992), s. 133.

malar teorisini kendisinin dalgalanmalara dâir araştırmasında bir başlangıç noktası olarak kullandı. Bu sahadaki çalışmaları onun nihaî olarak Londra İktisat ve Siyaset Bilimi Okulu'nda (London School of Economics and Political Science -LSE) ders vermek üzere bir davet almasını ve sonra İktisat ve İstatistik Tooke Kürsüsü'ne geçmesini sağladı. Hayek bu kürsüye geçiş teklifini 1931'de kabul etmişti. Hayek burada kendisini canlı ve heyecan verici bir grubun içinde buldu: Yalnızca en önemlilerin adını vermek gerekirse Robbins, J. R. Hicks, Arnold Plant, Dennis Robertson, T. E. Gregory, Abba Lerner, Kenneth Boulding, ve George Shackle. Hayek kendisinin (bu isimler için bilinmeyen) görüşlerini beraberinde getirmişti, ve Avusturyacı iktisadî dalgalanma teorisi tedricen bilinir hâle geldi ve kabul gördü. LSE'de Hayek kendisinin zarifleş-tirdiği Mises'e ait iktisadî dalgalanma teorisi üstüne dersler verdi. Bu teori, Keynes'in *Genel Teori'si* 1936'da ortaya çıkıncaya kadar, Britanya ve Birleşik Devletler'de hızla taraftar kazanıyordu ve Büyük Buhran'ın rağbet gören açıklaması olmaktaydı.

Hayek ve Keynes 1930'ların başlarında *Economic Journal'ın sayfalarında* Keynes'in *Treatise on Money* kitabı üstüne kapışmışlardı. Keynes'in önde gelen meslekî rakiplerinden birisi olarak Hayek, *Genel Teori'yi* tümüyle çürüt-mek için elverişli bir konumdaydı, fakat o bunu asla yapmadı. Bunun izahı, şüphesiz kısmen, Hayek'in meslektaşlarıyla doğrudan çatışmaya girmedeki isteksizliğine ilâveten, Keynes'in kişisel cazibesi ve efsanevî retorik kabiliyetinde yatmaktadır. Hayek de Keynes'i savaş zamanı enflasyonuna karşı müca-delede bir müttefik olarak gördü ve bu konudan uzaklaşmak istemedi. Dahası, Hayek'in daha sonra izah ettiği üzere, Keynes teorik çerçevesini mütema-diyen değiştirmiyordu, ve Hayek, Keynes fikrini tekrar değiştirebileceğinden, *Genel Teori'nin* ayrıntılı bir eleştirisine girişmeye gerek görmedi. Hayek [B] öhm- Bawerk'in sermaye teorisinin daha geniş bir izahını üretmenin daha iyi bir istikamet olacağını düşündü, ve enerjisini bu projeye tahsis etmeye baş-ladı. Maalesef, *The Pure Theory of Capital* (Pür Sermaye Teorisi) 1941'e kadar tamamlanmış değildi, ve 1941'e gelindiğinde, Keynesyen makroekonomik model sağlam bir şekilde yerine oturmuştu.³

3 Hayek aynı zamanda Keynes'in fikirlerinin etkili şekilde çürütülmesinin toplam veya "makro" iktisadın baştan sona daha genel bir eleştirisi ile başlamak zorunda olduğuna inanmıştı. Bkz. F. A. Hayek, "The Economics of the 1930s as Seen from London," idem, *Contra Keynes and Cambridge: Essays, Correspondence*, cilt 9, *The Collected Works of F. A. Hayek*, ed. Bruce Caldwell, (Chicago: University of Chicago Press, 1995), ss. 49-73. Brian McCormick ve Mark Blaug tamamiyle farklı bir sebep ortaya koymaktadır: Hayek cevap veremezdi, zira dalgalanma teorisinin üzerine inşa edildiği Avusturyacı sermaye teorisi sadece yanlıştı. Bkz. Brian McCormick, *Hayek and the Keynesian Avalanche* (New York: St. Martin's Press, 1992), ss. 99-134; ve Marc Blaug, "Hayek Revisited," *Critical Review* 7, no 1, (1993): 51-60.

Birkaç yıl içinde, Avusturya Okulu'nun talihi dramatik bir dönüşümden muzdarip oldu. İlk olarak, iktisadî dalgalanmalar teorisinin ayrılmaz bir parçası olan Avusturyacı sermaye teorisi, *Genel Teori* için duyulan heyecanın ortasında unutulurken, İtalya doğumlu Cambridge iktisatçısı Piero Sraffa ve Amerikalı Frank Knight'ın saldırısına uğradı. İkincisi, Hayek'in Londra'ya taşınmasıyla başlayıp 1940'ların başlarına kadar devam ettiği gibi, Avusturyalı iktisatçılar kişisel ve sonrasında politik sebeplerle Viyana'yı terk etmişti.⁴ Bu terk edilmiş bir okulun orada var olduğu şekilde mevcudiyetine bir son vermişti. Mises 1934'te Cenevre'ye ve daha sonra New York'a gitti ve New York'ta tecrit içinde çalışmaya devam etti; Hayek 1950'de Şikago Üniversitesi'nde Sosyal Düşünce Komitesi'ne katılana dek LSE'de kaldı. Hayek'in neslinden diğer Avusturyalılar Birleşik Devletler'de meşhur oldular -Gottfried Haberler Harvard'da, Fritz Machlup ve Oskar Morgenstern Princeton'da, Paul Rosenstein-Rodan MIT'de- fakat onların eserleri artık Carl Menger tarafından kurulan geleneğin belirgin izlerini göstermemekteydi.

Hayek Şikago'da kendisini tekrar göz kamaştıran bir grubun içinde buldu: Önce Knight'ın, Milton Friedman'ın ve sonra Stigler'in başkanlığını yaptığı iktisat bölümü dünyadaki en iyi iktisat bölümlerinden birisiydi ve Hukuk Fakültesi'nde Aaron Director çok geçmeden ilk "hukuk ve iktisat" programını kurmuştu.⁵ Fakat iktisat teorisi, özellikle muhakeme tarzında, hızla değişiyordu: Paul Samuelson'un, fiziği iktisadın taklit etmesi gereken bilim olarak gösteren *Foundations*'u 1947'de yayınlandı, ve Friedman'ın 1953 tarihli "pozitif iktisat" üzerine denemesi ekonomik metotta yeni bir standart tesis etti. İlâveten, Hayek ekonomik teori üstünde çalışmayı bıraktı; Bunun yerine psikoloji, felsefe, ve politika üzerinde yoğunlaştı. Avusturyacı iktisat uzayan bir durgunluğa girdi. Avusturya geleneğindeki önemli çalışmalar bu dönem boyunca Rothbard, Kirzner, ve Lachmann tarafından yapıldı, fakat en azından alenen Avusturyalı gelenek ekseriyeti itibariyle geçici bir uykuya yatmıştı.

İktisat Nobel Ödülü 1974'te Hayek'e gidince, Avusturya Okulu'na ilgi aniden ve beklenmedik şekilde canlandı. Bu Avusturyacı canlanma adı verilen ilk olay olmamakla beraber, aynı yıl daha erken bir tarihte yapılan unutulmaz South Royalton, Vermont Konferansı, ve iktisat mesleğinin Hayek'i yeniden keşfi Avusturyacı iktisadın rönesansında kesin bir dönüm noktasıydı.⁶

4 Bkz. Earlene Craver, "The Emigration of the Austrian Economist," *History of Political Economy* 18, no 1, (1986): 1-32.

5 Bununla beraber, Şikago'da Hayek bir nevi bir yabancı olarak görüldü; Kadrosu iktisat bölümünde değil, Sosyal Düşünce Komitesi'ndeydi ve maaşı bir özel vakıf olan William Volker Vakfı tarafından ödeniyordu. (Bu vakıf Mises'in New York Üniversitesi'ndeki ziyaretçi profesör maaşını ödeyen aynı organizasyondur).

6 South Royalton Konferansı'nın tutanakları şu isimle yayınlandı, *The Foundations of Modern Austrian Economics*, ed. Edwin G. Dolan, (Kansas City: Sheed and Ward, 1976).

Hayek'in yazıları yeni nesillere öğretildi, ve Hayek'in kendisi 1970'lerin ortalarındaki ilk Institute for Humane Studies (Beşerî Bilimler Enstitüsü) konferanslarında konuşmacı oldu. Hayek yazmaya devam etti, 89 yaşındayken, 1988'de, *The Fatal Conceit*'i (Ölümcül Kibir) yazdı.⁷ Hayek 1992'de, 1961'de Şikago'yu terkedişinden beridir yaşadığı yer olan Almanya'nın Freiburg şehrinde vefat etti.⁸

Hayek'in ekonomideki mirası karmaşıktır. Anaakım iktisatçıları arasında esas itibariyle popüler *The Road to Serfdom* adlı kitabıyla, ve 1930'lar ve 1940'lardaki bilgi (knowledge) üzerindeki çalışmalarıyla bilinir. İktisadî dalgalanmalar üstünde uzman olanlar onun endüstriyel dalgalanmalar üzerindeki ilk çalışmalarını kabul ve tasdik eder, ve modern enformasyon teorisyenleri, tipik olarak onun vardığı sonuçları tartışmalı bulmalarına rağmen, Hayek'in sinyaller olarak fiyatlar üzerindeki çalışmalarının önemini itiraf ederler. Hayek'in eserleri, aynı zamanda, siyaset felsefesi, hukuk teorisi ve psikolojide de bilinir.

Avusturya İktisat Okulu içinde, Hayek'in etkisi, itiraz kaldırmaz surette muazzam olmakla birlikte, son zamanlarda bazı ihtilafların konusu hâline gelmiştir. Onun kendiliğinden doğan düzen üzerindeki vurgusu ve karmaşık sistemler üzerindeki çalışmaları birçok Avusturyacı arasında kapsamlı tesirde bulunmuştur. Diğerleri Hayek'in teknik iktisattaki, özellikle sermaye ve iktisadî dalgalanmalara dâir çalışmalarını, Mises'le Hayek'in sosyal düzenle ilgili bazı görüşleri arasındaki bir gerilimden bahsederek vurgulamayı tercih etmektedir. (Mises'in bir rasyonalist ve faydacı olmasına karşın, Hayek, kendi kapitalizm savunusunu, kapitalizmin sınırlı bilgiyi kullanma ve deneme yanılma yolu ile öğrenme kabiliyeti üstünde inşa ederek, aklın sınırları üstünde yoğunlaştı).

İktisadî Dalgalanmalar Teorisi

Hayek'in sermaye, para, ve iktisadî dalgalanmalar üzerine yazıları genel itibariyle onun iktisat bilimine en önemli katkıları olarak kabul edilir. Mises'in *Theory of Money and Credit*'i¹⁰ (Para ve Kredi Teorisi) üstünde yükselerek ekonomi geneline yayılan üretim ve istihdam dalgalanmalarının ekonomi-

7 F. A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, cilt 1, *The Collected Works of F. A. Hayek*, ed. W. W. Bartley III, (Chicago: University of Chicago Press, 1988).

8 Tam bir biyografik hikâye için bkz. F. A. Hayek, *Hayek on Hayek: An Autobiographical Dialogue*, eds. Stephen Kresge ve Leif Wenar, (Chicago: University of Chicago Press, 1994).

9 F. A. Hayek, *The Road to Serfdom*, (Chicago: University of Chicago Press, 1944).

10 Ludwig von Mises, *The Theory of Money and Credit*, çeviren H. E. Botson, (Indianapolis, Ind.: Liberty Classics, [1912], 1980).

nin sermaye yapısıyla hangi şekilde bağlantılı olduğunu gösterdi. *Prices and Production*'da¹¹ (Fiyatlar ve Üretim), sermaye mallarının değeri ile sermaye mallarının üretimin zamansal ardışıklığındaki konumları arasındaki ilişkiyi resmetmek amacıyla, meşhur “Hayekyen üçgenleri” sundu. Üretim zaman aldığı için, üretim faktörleri, ancak gelecekte satılmaları durumunda değere sahip olacak nihaî malların üretimi için, bugünden tahsis edilmek zorundadır. Bununla birlikte, sermaye heterojendir; Sermaye malları, belirli üretim süreçlerinde kullanıldıkça, tedricen bu süreçlere mahsus hâle gelirler, dolayısıyla, nihaî mallara yönelik talepler değiştikçe, kolayca yeniden tahsis edilemezler. Bu yüzden, sermaye kullanan modern bir ekonomide, merkezî makroekonomik problem bir zamanlar arası koordinasyon sorunudur: Kaynakların sermaye ve tüketim malları arasında tahsisi tüketicilerin mevcut ve gelecekteki tüketim tercihleriyle nasıl aynı hizaya getirilebilir? Belki de, en iddialı kitabı olan *The Pure Theory of Capital*'de¹² Hayek, ekonominin üretim yapısının nasıl olup da sermaye mallarının -dayanıklılık, tamamlayıcılık, ikame edilebilirlik, özgüllük v.b. gibi- özelliklerine bağlı olduğunu tasvir eder. Bu yapı girdilerin çeşitli “yatırım dönemleri” ile tanımlanabilir. Bu fikir, üretimin zaman boyutu üzerinde kaynakları kullandığı dereceye işaret eden, Böhm-Bawerk'in “dolambaçlılık” nosyonunun üstüne bir geliştirmedir.¹³

Hayek, *Prices and Production*'da ve *Monetary Theory and Trade Cycle*'da¹⁴ (Parasal Teori ve Ticarî Dalgalanma), parasal enjeksiyonların fâiz oranını Mises'in (Wicksell'i izleyerek) fâizin doğal oranı olarak adlandırdığı seviyenin altına düşürmek suretiyle, ekonominin zamanlar arası üretim yapısını nasıl tahrif ettiğini gösterdi.¹⁵ Paranın fiyatlar ve üretim üzerindeki etkileriyle ilgili çoğu teoriler (o sıralarda ve günümüze değin) sadece toplam para arzının fiyat seviyesi ve toplam üretim veya yatırım üzerindeki etkilerini göz önüne almaktadır. Avusturyacı teori, Mises ve Hayek tarafından geliştirilmiş hâliyle, paranın ekonomiye giriş yolu (“enjeksiyon tesirleri”), ve bunun belirli sektörlerdeki nispi fiyatları ve yatırımı nasıl etkilediği üzerinde odaklanır. Hayek'in çerçevesinde, üretimin bazı safhalarındaki yatırımlar, üretim yapısını tüketicilerin zamanlar arası tercihleriyle aynı hizaya getirmeye yardım

11 F. A. Hayek, *Prices and Production* (London: Routledge Kegan Paul, [1951], 1935).

12 F. A. Hayek, *The Pure Theory of Capital* (Chicago: University of Chicago Press, 1941).

13 Hayek, nihaî tâhilde Böhm-Bawerk'in “ortalama üretim dönemi”ni, onu daha önce *Prices and Production*'da kullanmış olmasına karşın, faydalı bir kavram olarak kabul etmedi. Bkz. Hayek, *Hayek on Hayek*, s. 141.

14 F. A. Hayek, *Monetary Theory and the Trade Cycle*, çevirenler N. Kaldor ve H. M. Croome, (New York: Harcourt, Brace, 1933).

15 Hayek, daha önemli durumun, doğal fâiz oranında bir yükselmeye rağmen, piyasa fâiz oranının sabit tutulduğu anda doğduğunu düşündü. Bununla birlikte, yazılarında, kredi genişlemesinin piyasa fâiz oranını değişmeyen bir doğal oranın altına düşürdüğü, anlatımı daha kolay olan duruma odaklandı.

etmezlerse, “yanlış yatırımlardır.” Kredi genişlemesinin sebep olduğu fâiz oranları düşüşü, kaynakları sermaye yoğun süreçlere ve (yatırım talepleri daha fazla fâiz oranı esnekliğine sahip olan) üretimin ilk safhalarına yönlendirir, böylece üretim sürecini “uzatır.” Eğer fâiz oranları, tüketiciler kendi tercihlerini gelecekteki tüketimi bugünkü tüketime yeğlemek üzere değiştirmiş olduğu için düşseydi, bu durumda, daha uzun bir üretim zaman yapısı uygun, koordine edici bir cevap olacaktı. Bununla birlikte, fâiz oranlarında kredi genişlemesinin sebep olduğu bir düşüş, üretim yapısında tüketicilerin zamanlar arası tercihleriyle uyumlu olmayan değişikliklere sebep olarak, bir “yanlış sinyale” dönüşecekti.¹⁶ Yatırımdaki artış tarafından üretilen büyüme yapaydır. Nihayetinde, piyasa katılımcıları bütün yeni projeleri tamamlamaya yeterli tasarruf olmadığını fark etmeye başlar; Bu yanlış yatırımlar keşfedilip tasfiye edildikçe, büyüme bir çöküşe dönüşür.¹⁷ Şu hâlde, kredi genişlemesi tarafından teşvik edilen her sunî büyüme kendi kendisini geriye sarıcı bir süreçtir. İyileşme fâiz oranlarının doğal seviyelerinin altına düşürülmesinin teşvik ettiği yanlış yatırımların tasfiyesinden, ve böylece, üretimin zaman yapısını tüketicilerin zamanlar arası tercihleriyle ahenkli olacak şekilde onarmasından doğar.

Bir Keşif Süreci Olarak Bilgi, Fiyatlar ve Rekabet

Hayek’in dağınık bilgi ve kendiliğinden doğan düzen hakkındaki yazıları da yaygın surette bilinmektedir, fakat bu yazılardaha tartışmalıdır. “Economics and Knowledge”da¹⁸ (İktisat Bilimi ve Bilgi) ve “The Use of Knowledge in Society”de¹⁹ (Bilginin Toplumda Kullanımı), Hayek toplumun yüzleştiği merkezî ekonomik sorunun, ders kitaplarında genel olarak ifade edildiğinin aksine- verili kaynakların rekabet eden amaçlar arasındaki tahsisi olmadığını savundu.

Bu, daha ziyade, toplumun üyelerinin herhangi birisi için bilinen olan kaynakların, nispi önemini yalnızca bu bireylerin bildiği gayeler için en iyi şekilde kullanımını temin etmenin yoluna dâir

16 Meslek hayatının büyük bölümünde, Hayek kısmî-rezerv bankacılığı sisteminin tabiatı itibarıyla istikrarsız olduğunu düşündü, (presnipte) hükümete para arzının istikrara kavuşturulmasında bir rol vermeyi onayladı. Sonraki yazılarında, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1960) ile başlayıp, *Denationalization of Money: An Analysis of the Theory and Practice of Concurrent Currencies* (Londra: Institute of Economic Affairs, 1976) ile sonuçlandırarak, karşılıksız (fiat) paranın özel ihraççıları arasındaki rekabetten yana bir argüman sundu.

17 Hayek, modern dalgalanma teorilerini önceden tahmin ederek, dalgalanma davranışının gelecekteki fiyat ve fâiz oranı hareketleri hakkındaki beklentilere dayalı olacağını kabul etti. Fakat Hayek iktisadi birimlerin, fâiz oranında tüketicilerin zamanlar arası tercihlerindeki değişimlerin doğurduğu değişiklikleri para arzındaki değişimlerin doğurduklarından doğru şekilde ayrı tutmak üzere, ekonominin reel yapısını bilecek durumda olduklarına inanmadı. Bkz. F. A. Hayek, “Price Expectations, Monetary Disturbances, and Malinvestments,” idem, *Profits, Interest and Investment* (Londra: Routledge, 1939).

18 F. A. Hayek, “Economics and Knowledge,” *Economica* (1937): 33-54.

19 F. A. Hayek, “The Use of Knowledge in Society,” *American Economic Review* 35 (Eylül 1945): 519-30.

bir sorundur. Veya, kısaca ifade etmek gerekirse, total olarak hiç kimseye verilmeyen bilginin kullanımı problemidir.²⁰

Hayek, iddia etti ki, ekonomik sistemin işleyebilmesi için gerekli bilginin çoğu, “bilimsel” veya teknik bilgi -tabiata ait ve sosyal fenomenleri yöneten kuralların bilinçli farkındalığı- formunda değildir, fakat “zaman ve mekânın koşullarına” dâir “zımnî” bilgi, özel durumlarla ilgili, dağınık idrak edişler formundadır. Bu zımnî bilgi çoğu zaman ona sahip olanların dahi bilinçli olarak farkında olmadığı, ve asla bir merkezî otoriteye iletilemeyecek bir olan bilgidir. Piyasa bu zımnî bilgiyi bir tür “keşif süreci” yoluyla kullanma eğilimindedir.²¹ Bu süreç yoluyla, bu bilgi kendi hedeflerini takip eden bireylerin niyetlenilmemiş bir sonucu olarak, ekonominin bir ucundan diğerine farkında olunmaksızın nakledilmektedir.²² Gerçekten de, Hayek’in bir denge şartları seti (piyasa katılımcılarının sayısı, ürünün özellikleri v.b.) olarak tespit edilen neoklâsik “rekabet” anlayışı, ve yarışmacı bir süreç olarak rekabet anlayışı arasındaki ayrımı Avusturyacı iktisatta kapsamlı bir tesir olmaktadır.²³

Hayek’e göre, piyasa rekabeti belirli bir tür düzen hâsıl eder: (Hayek’in Adam Ferguson’dan aldığı bir ifadeyle) “İnsan tasarımının değil, fakat insan eyleminin” ürünü olan bir düzen. Bu “kendiliğinden doğan düzen” pek çok bireyin bağımsız davranışları yoluyla ortaya çıkan, ve eylemleri bu düzeni ortaya çıkaranlar tarafından çoğu zaman niyetlenilmemiş ve çoğunlukla öngörülmemiş genel faydaları üreten bir sistemdir. Bu çeşit bir düzenle, amaçlanarak planlanmış bir düzen arasında ayırım yapmak üzere Hayek, Yunanca terimler *cosmos*’u kendiliğinden doğan bir düzen için, *taxis*’i ise bilinçli olarak planlanmış bir düzen için kullanmıştır.²⁴ *Cosmos*’un örneklerine bir bütün olarak piyasa sistemi, para, örfî hukuk (common law), ve hatta lisan dâhildir. Bir *taxis*, *cosmos*’un tersine, bir firma veya bir büro gibi, dizayn edilmiş veya

20 *A.g.e.*, s. 520.

21 F. A. Hayek, “Competition as a Discovery Procedure,” idem, *New Studies in Philosophy, Politics, and Economics* (Chicago: University of Chicago Press, 1978), ss. 179-90.

22 Hayek’in bilgisizliğe dayalı argümanı piyasanın bir savunusu için kullanması sıradışıdır. Modern iktisatçılar, tipik şekilde, piyasa tahsislerini “etkin” olarak maruz göstermek için -tam ve mükemmel enformasyon, rasyonel beklentiler, mükemmel piyasalar v.b. gibi- hiperrasyonellik varsayımlarını şart koşarlar. Enformasyon ve müşevviklerle ilgili yeni mikroiktisat literatüründe, Joseph Stiglitz gibi teorisyenler, bu mükemmellik varsayımından sapmaları bir piyasa başarısızlığı hükmüne varmak ve hükümet müdahalesi için gerekçe sağlamak amacıyla kullanmaktadırlar. Hayek’e göre, bilâkis, iktisadî birimlerin hiperrasyonel olmaması gerçeği, bireysel özgürlüğe karşı değil, fakat devlet planlamasına ve sosyal kontrole karşı bir argümandır.

23 F. A. Hayek, “The Meaning of Competition,” idem, *Individualism and Economic Order* (Chicago: University of Chicago Press, 1948), ss. 92-106.

24 F. A. Hayek, “The Confusion of Language in Political Thought,” idem, *New Studies in Philosophy, Politics, and Economics*, ss. 71-97. Hayek, daha önceleri, Mises’den ödünç aldığı “organizma” ve “organizasyon”u bu ikisi arasında ayırım yapmak için kullanmıştı; bu, Ronald Coase’un 1937’de yayınlanan meşhur makalesinde anılan ayırımdır, “The Nature of The Firm,” *Economica* N. S., 4 (1937): 386-405. Bkz. F. A. Hayek, “The Trend of Economic Thinking,” idem, *The Trend of Economic Thinking*, cilt 3, *The Collected Works of F. A. Hayek*, eds. W. W. Bartley, III, ve Stephen Kresge, (Chicago: University of Chicago Press, 1991), ss. 17-34.

inşa edilmiş bir organizasyondur; bunlar “bir yayık ayranı kovasında pıhtılaştıran tereyağı yumrularına benzer şekilde, bilinçsiz işbirliği okyanusundaki bilinçli irade adacıklarıdır.”²⁵

Birçok yorumcu Hayek’in bilgi, keşif, ve rekabet üzerindeki çalışmalarını 1920’ler ve 30’lardaki sosyalist hesaplama tartışmalarına katılımının bir yansıması olarak görür. Hayek’e göre, sosyalistler, ekonominin bir bütün olarak mecburen bir kendiliğinden doğan düzen olduğunu, ve asla, planlanmış bir düzenin operatörlerinin kendi organizasyonları üzerinde icra edebildikleri kontrole benzer şekilde, kastedilerek inşa edilemeyeceğini görmede başarısız kalarak hata yaptılar. Bunun sebebi, planlanmış düzenlerin ancak dar bir şekilde sınırlı karmaşıklığa sahip problemlerle başa çıkabilmesidir. Bilâkis, kendiliğinden doğan düzenler, bir doğal seleksiyon süreci üzerinden evrime eğilim gösterir, meyillidir ve bu yüzden bir tek beyin tarafından tasarlanmaya ve hatta anlaşılmaya bile ihtiyaç duymazlar.

Hayek ve Avusturyacı İktisat

Açıktır ki, Avusturyacı yeniden doğuş Hayek’e çok şey borçludur. Fakat, Hayek’in eserleri -ayrı, tanınabilir bir geleneğin parçası olarak- gerçekten “Avusturyacı iktisat” mıdır, yoksa aksine bu eserleri orijinal, derin surette şahsî katkılar olarak mı görmemiz gerekir?²⁶ Bazı gözlemciler Hayek’in sonraki çalışmalarının, bilhassa teknik iktisattan yüz çevirmeye başladığından sonra, Menger veya Mises’ten ziyade Karl Popper’in tesirini gösterdiği ithamında bulunmaktadır. Bir münekkit “Hayek I” ve “Hayek II”den bahsetmekte, bir diğeri “Hayek’in Dönüşümü” hakkında yazmaktadır.²⁷

Popper’in Hayek’in olgunluk dönemi düşünceleri üzerinde mühim bir etkisinin olduğu doğrudur. Çok daha ilginç bir konu Hayek’in Mises’le ilişkisinin kesin mahiyetidir. Şüphesiz, Hayek’in kendisinden hünerini kazandığı, fakat Hayek hala genç bir adamken, 1927’de vefat eden Wieser dâhil, hiçbir iktisatçı Hayek üzerinde Mises’ten daha etkili bir tesire sahip olmamıştır. İlâveten, Mises açık şekilde Hayek’i kendi neslinin en parlak şahsiyeti olarak görmüştür.²⁸ Ancak, Hayek’in işaret ettiği üzere, o daha başından itibaren, dâima saf bir takipçi olmaktan uzaktı:

25 D. H. Robertson, aktaran Coase, “The Nature of The Firm,” s. 35.

26 Wieser’in katkıları Hayek’in kendisi ve diğerleri tarafından genel itibarıyla şahsî bir katkı olarak dikkate alınmaktadır.

27 Hayek I ve Hayek II için bkz. T. W. Hutchison, “Austrians on Philosophy and Method (Since Menger),” idem, *The Politics and Philosophy of Economics: Marxians, Keynesians, and Austrians* (New York and London: New York University Press, 1984), ss. 203-32; “Dönüşüm” için bkz. Bruce J. Caldwell, “Hayek’s Transformation,” *History of Political Economy* 20 (Kış 1988): 513-41.

28 Margit von Mises, *My Years with Ludwig von Mises* içinde, genişletilmiş ikinci baskı, (Cedar Falls, Iowa: Center for

Her ne kadar, Mises'e, entelektüel gelişimin hayatî bir noktasındaki kesin bir teşviki ve bir on yıl boyunca süren daimi ilhamı borçlu idiysem de, onun öğretisinden belki de son raddeye kadar faydalanmışım, çünkü, başlangıçta onun üniversiteden öğrencisi değildim, onun sözlerini bir akide kabul eden masum genç bir adam değildim, fakat ona Avusturyacı iktisadın paralel bir kolunda [Wieser kanadında] bilgi kazanmış eğitilmiş bir iktisatçı olarak yaklaşmışım. Asla tamamen olmasa da, tedricen beni bu Wieser dalından kendi fikrine doğru yönlendirmeyi başarmıştı.²⁹

Hayek ve Mises'in sosyalist hesaplama tartışmaları ile ilgili görüşleri hakkında çok şey yazıldı.³⁰ Mesele, Mises'in 1920'de iddia ettiği gibi, sosyalist bir ekonominin "imkânsız" oluşu mu, yoksa yalnızca, daha az etkin veya uygulanmasının daha mı zor olduğudur. Hayek, daha sonra, Mises'in "merkezî tezinin, bazen yanlış olarak iddia edildiği gibi, sosyalizmin imkânsızlığı değil, fakat sosyalizmin kaynakların etkin kullanımına ulaşamayacağı olduğunu" ileri sürdü.³¹ Bu yorumun kendisi tartışma konusudur. Hayek bu noktada, örneğin Schumpeter'de karşılaşılan, ekonomik hesaplama ile ilgili standart görüşe karşı çıkmaktadır.³² Bu görüş kabul eder ki, Mises'in sosyalizm altında ekonomik hesaplamanın imkânsızlığıyla ilgili ilk ifadeleri Oscar Lange, Fred Taylor, ve Abba Lerner tarafından çürütülmüştür, ve Hayek ve Robbins'in daha sonraki tadilatları, sosyalist bir ekonominin teorik olarak mümkün olduğu, fakat pratikte, bilginin desantralize ve müşevviklerin zayıf olması yüzünden, zor olduğunun bir itirafına tekabül etmişti. Bahsedilen metinde Hayek'in, Mises'in asıl konumunun abartıldığı yolundaki cevabı hesaplama tartışmasının başlıca revizyonist tarihçisi Don Lavoie'den destek görmektedir. Don Lavoie şunları ifade eder;

Hayek ve Robbins tarafından geliştirilen merkezî tezler, Mises'ten bir "geri adım" teşkil etmez, fakat daha ziyade merkezî planlamanın daha sonraki uyarlamalarına yönelik meydan okumayı yönlendiren bir izah edıştır. Hayek ve Robbins'in ikisinin de [sonraki yaklaşımların] hesaplama zorluklarına dair yorumları onların argümanlarının yanlış yönlendirici yorumlarından sorumlu idiyse de, gerçekte onların esas katkıları Mises'in iddialarıyla tamamen tutarlıdır.³³

Israel Kirzner benzer şekilde, Mises ve Hayek'in pozisyonlarının piyasa sürecinin Avusturyacı "girişimsel-keşif" görüşünün incelenmesine yönelik ilk bir teşebbüs olarak birlikte görülmesi gerektiğini iddia etmektedir.³⁴ Jo-

Futures Education, 1984), s. 133'de kocasının New York'taki semineri hakkında şunu hatırlamaktadır: "Lu her yeni öğrencisine, içlerinden birinin ikinci bir Hayek'e dönüşebileceği umuduyla yaklaştı."

29 F. A. Hayek, "Coping with Ignorance," *Imprimis* 7, no. 7 (Temmuz 1978): 1-6.

30 Hayek'in sosyalist ekonomik hesaplama ile ilgili yazıları şurada toplanmıştır, F. A. Hayek, *Socialism and War: Essays, Documents, Reviews*, cilt 10, *The Collected Works of F. A. Hayek*, Bruce Caldwell, ed. (Chicago: University Chicago Press, 1977).

31 Hayek, *The Fortunes of Liberalism*, s. 127.

32 Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper and Row, 1942), ss. 172-86.

33 Don Lavoie, *Rivalry and Central Planning: The Socialist Calculation Debate Reconsidered*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), s. 20.

34 Israel M. Kirzner, "The Socialist Calculation Debate: Lessons for Austrians," *Review of Austrian Economics* 2 (1988): 1-18

seph Salerno, bunun aksine -Mises'in orijinal hesaplama probleminin, Lavoie ve Kirzner tarafından vurgulanan keşif süreci probleminden farklı olduğu şeklindeki- geleneksel görüşün lehine tartışmaktadır.³⁵

Dahası, Hayek'in daha sonraki grup seleksiyonu ve kendiliğinden doğan düzen üzerindeki vurgusu, Menger'de de bu düşünce çizgisi unsurları olmasına rağmen, Mises tarafından paylaşılmaz. Bu farka bir ipucu Hayek'in şu ifadelerindedir; "Mises'in kendisi, benim benimsediğim İngiliz liberalizminin ziyade, çok daha fazlasıyla, Aydınlanma ve Kıta Kıta Avrupası liberalizminin rasyonalist geleneğinin bir çocuğu idi."³⁶ Bu, Hayek'in sık sık işaret ettiği, "iki liberalizm tipine" bir atıftır: Akıllı ve insanın etrafını şekillendirebilme yeteneğini vurgulayan rasyonalist veya faydacı Kıta Avrupası geleneği, ve aklın sınırlarını ve evrimin "kendiliğinden" güçlerini vurgulayan İngiliz örfi hukuk geleneği.³⁷

Son zamanlarda, Mises ve Hayek arasındaki ilişki gelişkin bir "homojenlikten uzaklaştırma" (dehomogenization) tartışması hâline gelmiştir; Bu tartışmada bazıları Hayek'in bilgi ve keşif üzerindeki vurgusunun Mises'in amaçlı insan eylemi üzerindeki vurgusundan esaslı şekilde farklı olduğunu düşünmektedir. Gerçekten de, ileri sürülmektedir ki, modern Avusturyacı iktisadın ikisi de Menger'den doğan iki kolu vardır. Biri, Wieser-Hayek dalı, dağınık bilgi ve bilgiyi iletmenin bir aracı olarak fiyat sistemi üzerine odaklanır. Diğeri, Böhm-Bawerk-Mises dalı, mevcut parasal fiyatlara dayalı parasal hesaplamalar (veya, gelecekteki fiyatların tahmin edilmesi demek olan, "kıymet takdiri") üzerine odaklanır. Bu yüzden, tartışma Hayek ile Mises arasındaki farklılıkların esas itibariyle lisan ve vurgulama meseleleri mi, yoksa esasa ait meseleler mi olduğudur.³⁸

35 Joseph T. Salerno, "Ludwig von Mises as Social Rationalist," *Review of Austrian Economics* 4 (1990): 26-54.

36 Hayek, "Coping with Ignorance."

37 Karmaşık ve özel Mises-Hayek bağlantısı hakkında daha fazlası için bkz. Peter G. Klein, "Introduction," Hayek, *The Fortunes of Liberalism* içinde.

38 Bkz. örneğin Joseph T. Salerno, "Mises and Hayek Dehomogenized," *Review of Austrian Economics* 6, no. 2 (1993): 113-46; ve Leland B. Yeager, "Mises and Hayek on Calculation and Knowledge," *Review of Austrian Economics* 7, no. 2 (1994): 93-109. Rothbard Avusturyacı iktisatta farklı ve çoğu zaman çatışan üç paradigma teşhis etmektedir:

Misesçi praksiyoloji, Hayek ve Kirzner'in, fiyatların devamlı koordinasyonu üstüne Misesçi vurgudan ziyade, bilginin nakli ve planların koordinasyonu olarak piyasa üstüne vurgusu, ve [Ludvig] Lachmann'ın ultra-sübjektivizmi.

Bruce Caldwell ve Stephan Boehm'in değerlendirmesi, "Austrian Economics: Tensions and New Directions," *Southern Economic Journal* 61, no. 2 (Ekim 1994): 559-60. Bir karşı görüş için bkz. Kirzner'in Jack Birner ve Rudy von Zipp'le ilgili değerlendirmesi, "Hayek, Co-ordination, and Evolution," *Southern Economic Journal* 61, no. 4 (Nisan 1995): 1243-44.

Mises ve Hayek tarafından paylaşılan ortak iktisadî anlayışı görme başarısızlığı, yorum ve vurgudaki yüzeysel farklılıklar tarafından gereksiz yere yanlış yönlendirilmektir. Bu başarısızlığı modern Avusturyacılar arasındaki bir "Hayekçilere" karşı "Misesçiler" çatışmasının algılanışı ile birleştirmek, bir yorumlama başarısızlığını bir *dogmengeschichtliche* (tarihin dogmatikleşen anlatımı) kâbusuna dönüştürmektir.

Bütün bunlar bir yana, Hayek'in Avusturya Okulu'nun en büyük üyeleri arasında yer aldığı, ve 20. Yüzyıl'ın öncü iktisatçılarından biri olduğu hususunda yaygın bir kabul vardır. Hayek'in eserleri iktisadî dalgalanmalar teorisinde, karşılaştırmalı ekonomik sistemlerde, siyasî ve sosyal felsefede, hukuk teorisinde, ve hatta bilişsel psikolojide tesirli olmaya devam etmektedir. Hayek'in yazılarını izlemek her zaman kolay değildir. Hayek kendisini bir "konusunun ustası" olmaktan ziyade, "bilmececi" veya "ezber bozucu" olarak tasvir eder, ve bu, onun eserlerinin teşvik ettiği yorumların çeşitliliğine katkıda bulunmakta olabilir.³⁹ Kısmen bu sebeple, Hayek zamanımızın en merak uyandırıcı entelektüel şahsiyetlerinden birisi olarak kalmaya devam etmektedir.

Seçilen Okumalar

- Blaug, Mark. 1993. "Hayek Revisited." *Critical Review* 7, no. 1:51-60.
- Caldwell, Bruce J. 1988. "Hayek's Transformation." *History of Political Economy* 20 (Kış): 513-41.
- _____, 1997. "Hayek and Socialism." *Journal of Economic Literature* 35, no. 4 (Aralık): 1856-90.
- Craver, Earlene. 1986. "The Emigration of the Austrian Economists." *History of Political Economy* 18, no. 1: 1-32.
- Garrison, Roger W. 1978. "Austrian Macroeconomics: A Diagrammatical Exposition." *New Directions in Austrian Economics* içinde, ed. Louis M. Spadaro, Kansas City: Sheed Andrews and McMeel. ss. 167-204.
- Garrison, Roger W., ve Israel M. Kirzner. 1987. "Hayek, Friedrich August von." *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Cilt 2. eds. John Eatwell, Murray Milgate, and Peter Newman, London: Macmillan. ss. 609-14.
- Gray, John. 1986. *Hayek on Liberty*. 2'inci Rev. Ed. Oxford: Basil Blackwell.
- Hayek, F. A. 1997. *Socialism and War: Essays, Documents, Reviews*. Cilt 10. *The Collected Works of FA. Hayek*. Bruce Caldwell, ed. Chicago: University of Chicago Press, and London: Routledge.
- _____, 1995. *Contra Keynes and Cambridge: Essays, Correspondence*. Cilt 9. *The Collected Works of FA. Hayek*. Bruce Caldwell, ed. Chicago: University of Chicago Press, and London: Routledge.
- _____, 1994. *Hayek on Hayek: An Autobiographical Dialogue*. Stephen Kresge and Leif Wenar, eds. Chicago: University of Chicago Press, and London: Routledge.

39 Hayek, kendisiyle birlikte, Wieser ve Frank Knight'i bulmacacılar gurubunun temsilcileri, ve Böhm-Bawerk, Joseph Schumpeter ve Jacob Viner'i konularının ustası olanlar gurubunun temsilcileri olarak adlandırmıştı. Hayek'in hatırladığı gibi,

Şimdiye kadar sahip olduğum her bir değerli yeni fikri, yetenekli her uzmanın parmak uçlarında sahip olduğu varsayılan şeyi hatırlamaya muktedir olmayışıma borçluyum. Bir şeyin üstünde her ne zaman yeni bir ışık gördüysem, bu ışık, çoğu yetenekli iktisatçının çaba harcamadan ve çabucak yeniden üretebileceği bir argümanı yeniden yapılandırma amaçlı çetin bir gayretin sonucu olarak görünmüş idi.

- _____, 1992. *The Fortunes of Liberalism*. Cilt 4. *The Collected Works of FA. Hayek*. Peter G. Klein, ed. Chicago: University of Chicago Press, and London: Routledge.
- _____, 1948. *Individualism and Economic Order*. Chicago: University of Chicago Press.
- _____, 1944. *The Road to Serfdom*. Chicago: University of Chicago Press.
- _____, 1941. *The Pure Theory of Capital*. Chicago: University of Chicago Press.
- _____, 1933. *Monetary Theory and the Trade Cycle*. London: Jonathan Cape.
- _____, 1935. *Prices and Production*. 2'inci Rev. Ed. London: Routledge and Kegan Paul.
- Hutchison, T. W. 1984. "Austrians on Philosophy and Method (since Menger)." idem, *The Politics and Philosophy of Economics: Marxians, Keynesians, and Austrians* içinde. New York: New York University Press. ss. 203-32.
- Kirzner, Israel M. 1988. "The Socialist Calculation Debate: Lessons for Austrians." *Review of Austrian Economics* 2: 1-18.
- Lavoie, Don. 1985. *Rivalry and Central Planning: The Socialist Calculation Debate Reconsidered*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Driscoll, Gerald P., Jr. 1977. *Economics as a Coordination Problem: The Contribution of Friedrich A. Hayek*. Kansas City: Sheed Andrews and McMeel.
- Rothbard, Murray N. 1997. "The Present State of Austrian Economics." idem, *The Logic of Action* içinde. Cheltenham, U.K.: Edward Elgar. Cilt 1. ss. 111-72.
- Salerno, Joseph T. 1993. "Mises and Hayek Dehomogenized." *Review of Austrian Economics* 6, no. 2: 113-46.
- Vanberg, Viktor J. 1994. "Spontaneous Market Order and Social Rules: A Critical Examination of EA. Hayek's Theory of Cultural Evolution." idem, *Rules and Choice in Economics* içinde. London and New York: Routledge. ss. 75-94.